

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.15>

Самілик Людмила Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університету державної фіскальної служби України
ORCID ID: 0000-0002-8912-9147

Головченко Софія Вікторівна,

здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України
ORCID ID: 0000-0001-8585-6323

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ. СУДОВА ПРАКТИКА

JUDICIAL PROTECTION OF CIVIL RIGHTS IN THE SOCIAL STATE. JUDICIAL PRACTICE

Охарактеризовано важливість права людини на судовий захист цивільних прав у соціальній державі, якою є Україна. Опрацьовано та проаналізовано нормативно-правову базу (Конституція України, Цивільний кодекс України) та фахову літературу з даного питання. Спираючись на чинне законодавство, описано способи захисту цивільних прав та інтересів, а також умови, за яких суд може відмовити в задоволенні позову щодо захисту цивільних прав, тобто межі здійснення цивільних прав.

Проаналізовано рішення судів із зазначеної проблематики. У статті як приклади наводяться рішення судів різних інстанцій (як судів першої інстанції, апеляційних, так і рішення Верховного Суду).

У характеристиці способів захисту цивільних прав особи як приклад наводяться справи про компенсування моральної шкоди, завданої грубим поведінням поліції під час проведення обшуку (Дніпровський апеляційний суд, справа № 199/6247/20 від 16 червня 2021 року), про припинення дії, яка порушувала права (Васильківський районний суд Дніпропетровської області, справа № 172/798/20 від 12 січня 2021 року), про визнання недійсним договору довічного утримання (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, справа № 520/9320/17 від 18 грудня 2020 року).

Що ж до меж здійснення цивільних прав, визначених у статті 13 Цивільного кодексу України, то як приклад наводяться рішення у справах про поділ майна подружжя, направлене на недопущення звернення стягнення на майно боржника (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, справа № 723/826/19 від 11 серпня 2021 р.), та відчуження боржником свого будинку після пред'явлення до нього позову про стягнення боргу (Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду, справа № 747/306/19 від 16 червня 2021 року).

Зроблено висновок про те, що судовий захист є одним із найважливіших захистів прав і свобод людини і громадянина, який гарантується Конституцією України й іншими нормативно-правовими актами.

Ключові слова: судовий захист, цивільні права, Цивільний кодекс України, межі здійснення цивільних прав.

In this article, the author described the importance of the human right to judicial protection of civil rights in the welfare state, which is Ukraine. The researcher developed and analyzed the legal framework (Constitution of Ukraine, Civil Code of Ukraine) and professional literature on this issue. Based on the current legislation, the author described ways to protect civil rights and interests, as well as noted the conditions under which the court may refuse to satisfy the claim for protection of civil rights, i.e., the limits of civil rights.

In addition, the author collected, processed and analyzed court decisions on this issue. Thus in article, as examples, the author gives decisions of courts of various instances (both regional, appellate, and decisions of the Supreme Court).

Describing the ways to protect a person's civil rights, as an example, the author cites cases of compensation for non-pecuniary damage caused by police ill-treatment during a search (Dnieper Court of Appeal, case № 199/6247/20 of 16 June 2021), termination of the act that violated rights (Vasylkiv district court of Dnipropetrovsk region, the case № 172/798/20 from 12.01.2021), and about invalidation of the contract of life maintenance (VS/KTSS, case № 520/9320/17 from 18.12.2020).

As for the limits of the exercise of civil rights defined by p. 13 of the Civil Code of Ukraine, the author, as an example, gives decisions in cases of division of spouses' property aimed at preventing foreclosure on the debtor's property (VS/KTSS, the case

№ 723/826/19 from 11.08.2021), and the alienation by the debtor of his house eight days after filing a lawsuit to recover the debt (KCS/VS, the case № 747/306/19 of 16.06.2021).

It is concluded that judicial protection is one of the most important protections of human and civil rights and freedoms, which is guaranteed by the Constitution of Ukraine and other regulations.

Key words: *judicial protection, civil rights, The Civil Code of Ukraine, limits on exercise of civil rights.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку соціально-економічних і політичних відносин в Україні проблема захисту цивільних прав особистості набуває особливої актуальності. В умовах сучасного світу є життєво важливою здатність людини в означених законом рамках захищати свої права і свободи. Індикатори демократії, якими є індивідуальні права та свободи людини, толерантність до інакшості, захищеність від різних форм насилля тощо, зумовлюють необхідність визначеності держави із ціннісними, смисловими, концептуальними та нормативними засадами цивільного правосуддя. У його основі лежить необхідність забезпечення особистості чіткими, конкретними та зрозумілими інструментами захисту цивільних прав.

Особливого значення проблема соціальної спрямованості цивільного правосуддя набуває в наші дні, коли судова система України переживає кризові часи. Так, згідно з результатами опитування «Оцінка ситуації у країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.)», недовіру судам (судовій системі загалом) висловили 79% опитаних респондентів [1], а таке ж опитування, проведене в липні – серпні 2021 р., показало несуттєве зниження рівня недовіри – 74% [2].

Серед багатьох причин незадовільної суспільної оцінки функціонування судової влади у сфері цивільного судочинства – надмірне судове перенавантаження у зв'язку з відсутністю альтернативних позасудових механізмів вирішення цивільно-правових спорів, прогалини в законодавчому регулюванні спрощених судових процедур тощо [3].

Підвищення рівня довіри населення до судів можливе завдяки проведенню якісної судової реформи, а таке реформування потребує й перегляду змісту теоретико-концептуальних основ цивільного правосуддя, державотворчими орієнтирами якого повинна стати соціальна, громадянська, правова та гуманістична держава.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема функціонування судової системи, здійснення правосуддя у сфері захисту цивільних прав людини і громадянина залишаються в центрі уваги науковців та законодавців. Зокрема, право на судовий захист цивільних прав досліджує у своїх працях Б. Стахура [3]. Також цій проблематиці присвя-

тили свої статті Р. Басенко, Г. Аванесян, Є. Мос-тепанюк, які висловили тезу про те, що цивільне правосуддя має соціальну природу, яка проявляється насамперед у його доступності для громадян. З-поміж основних індикаторів доступності правосуддя вони називають практику необмеженої судової юрисдикції, незалежні судові процедури, безперешкодний доступ до суду, оптимальні строки розгляду справ [4, с. 14]. О. Ткачук називає основні проблеми під час судового розгляду цивільних справ [5].

Питання захисту судом цивільних прав та інтересів залишається вкрай гострим, оскільки відсутність належного правового врегулювання та суперечність окремих положень чинного законодавства породжує багато проблем у застосуванні передбачених указаними нормами способів захисту, що здебільшого позбавляє їх ефективності й істотно ускладнює здійснення судом захисту порушених цивільних прав та інтересів учасників спірних правовідносин [6]. Отже, проблема судового захисту цивільних прав особи є надзвичайно актуальною і потребує не лише аналізу чинного законодавства, але і вивчення й узагальнення судової практики.

Отже метою статті є характеристика й узагальнення судової практики щодо питання судового захисту цивільних прав людини і громадянина в соціальній державі.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших гарантій забезпечення захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист безпосередньо в Основному законі України. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [7]. Тобто суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець чи особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші порушення прав та свобод.

Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутися до суду по захист свого особистого немайнового або майнового права й інтересу [8].

Дана правова норма визначає також способи захисту цивільних прав та інтересів, а саме: 1) визнання права; 2) визнання правочину недій-

сним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи компенсування майнової шкоди; 9) компенсування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [8].

Завжди суспільний резонанс викликають справи, які стосуються незаконної діяльності представників правоохоронних органів. Так, до суду звернулися адвокат і його дружина з метою отримати компенсування 1 000 000 грн моральної шкоди, завданої грубим поведінням поліції під час проведення обшуку. Згідно з матеріалами справи, поліцейські, не показавши жодних посвідчень чи рішень суду, провели в помешканні подружжя «обшук», який супроводжувався нищенням майна та побиттям адвоката. Взявши до уваги надані позивачем докази, суд першої інстанції, а згодом і апеляційний суд стали на його бік [9].

Часто відповідачами у справах, які стосуються відшкодування моральних збитків, стають органи державної влади. Показовою є справа № 522/11325/16-ц, яка розглядалася у Верховному Суді. Чоловік звернувся до суду з вимогою стягнути на його користь 10 792 грн 27 коп. майнової шкоди та 500 000 грн – у рахунок компенсування моральної шкоди. Позов був мотивований тим, що з 1997 по 2004 рр. він неодноразово звертався до Одеської міської ради із заявами про виділення йому земельної ділянки для індивідуального житлового будівництва, які залишилися без відповіді. Попри рішення суду першої інстанції й апеляційного суду, Одеська міська рада так і не виконала необхідних дій, а позивач не зміг отримати земельну ділянку. Навіть більше, Одеська міська рада відмовилася відшкодувати моральні збитки, визначені судом, а натомість звернулася до Верховного Суду з вимогою ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову. Вони посилалися на те, що суд не з'ясував, чим підтверджується факт завдання позивачу моральних та фізичних страждань, а також за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні. Однак Верховний Суд постановив касаційну скаргу Одеської міської ради залишити без задоволення, а постанову апеляційного суду Одеської області від 13 вересня 2018 р. в частині вирішення

позовних вимог про компенсування моральної шкоди залишити без змін [10].

Однак дуже часто такі позовні заяви взагалі залишаються без руху. Як приклад варто навести справу № 658/3748/19. Позивач звернувся з позовом до Каховського міськрайонного центру зайнятості про компенсування матеріальної та моральної шкоди, спричиненої незаконними діями. Однак його позовна заява була складена без урахування вимог законодавства. Зокрема, не зазначено, з яких міркувань виходив позивач, коли визначав розмір моральної шкоди, завданої йому відповідачем, якими доказами підтверджується факт завдання моральної шкоди, причинно-наслідковий зв'язок між діями відповідача та настанням такої шкоди. Виходячи із цього, суд ухвалив уважати таку заяву неподаною і повернути її позивачу [11].

Особа також може звернутися до суду в разі, якщо потрібно буде визнати за нею певне право, наприклад, право власності. Так, до Овідіопольського районного суду Одеської області звернулася особа з позовом про визнання права власності в порядку спадкування за законом. Судом було встановлено, що після смерті матері позивач звертався до нотаріальної контори з метою оформлення спадщини (земельна ділянка). Але нотаріус йому повідомив, що неможливо оформити вказану вище спадщину через відсутність оригіналу правовстановлюючого документа на вказане вище спадкове майно. Позивач був єдиним сином померлої та проживав із нею до самої смерті. Суд ухвалив рішення про визнання за позивачем право власності в порядку спадкування за законом [12].

В умовах цифрового суспільства особа, часто без її на те згоди, опиняється в центрі бурхливого обговорення в Мережі. Так, приховані зйомки людей, особливо коли вони перебувають на робочому місці і виконують посадові обов'язки, уже нікого не дивують. Але позовів, у яких би вимагалось припинення публічного показу матеріалів цих зйомок, ще не настільки багато. Чудовим прикладом є позов головного лікаря однієї з лікарень Дніпропетровської області. Головний лікар заборонив своїм підлеглим давати направлення на обстеження до обласної лікарні без аналізу на COVID-19, що зняв на відео один із відвідувачів та виклав це відео у мережу. Оскільки позивач не давав дозволу на публікацію цих матеріалів, то в позовній заяві він просив припинити публічний показ його фото і відео, компенсувати моральну шкоду в 6 000 грн. Вказував на те, що відеозйомка в лікарні неприпустима, оскільки це є «потенційно чутливим» місцем [13]. Однак суд відмовив йому в задоволенні позовних вимог, отже, дію,

що порушувала право, не було припинено. Тут варто відмітити, що Васильківський районний суд Дніпропетровської області ухвалив рішення, яке потенційно є прогративним, якщо справа дійде до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Значна частина позовів стосується визнання правочинів недійсними. 30 січня 2020 р. Верховний Суд розглядав справу, яка стосувалася визнання недійсним укладення шлюбу. Примітно, що позовну заяву подав не один із подружжя, а племінник чоловіка (на момент подання заяви чоловік уже помер). Згідно з матеріалами справи, Кіровоградським відділом державної реєстрації актів цивільного стану Кіровоградського міського управління юстиції в Кіровоградській області 29 квітня 2011 р. було здійснено державну реєстрацію шлюбу між дядьком позивача та жінкою. Однак, на його думку, цей шлюб не міг бути зареєстрованим, адже його дядько, людина з інвалідністю, на той момент перебував у лікарні і не міг сам написати та занести заяву. Те, що заява написана не рукою померлого, підтвердила й експертиза. Суд першої інстанції став на бік позивача й ухвалив рішення визнати правочин недійсним. Тоді як апеляційний суд став на бік Головного територіального управління юстиції в Кіровоградській області та зазначив, що суд першої інстанції не вирішив питання про склад осіб, які беруть участь у справі, оскільки визнання недійсним шлюбу внаслідок порушення процедури його укладення змінює правовий статус фізичної особи, у даному разі дружини, яка повинна бути залучена до участі в такій справі як відповідач, а не третьою особою. Верховний Суд ухвалив рішення постанову Кропивницького апеляційного суду від 31 жовтня 2019 р. залишити без змін. Отже, позивач не зміг домогтися визнання правочину недійсним [14].

Цікавою є справа про визнання недійсним договору на довічне утримання. Згідно з матеріалами справи, жінка похилого віку після смерті чоловіка уклала договір довічного утримання, а також склала заповіт на ім'я відповідача, де заповіла йому інше житло, у якому не проживала. Окрім догляду за жінкою, відповідач також доглядав за житлом і сплачував комунальні послуги. Позивачка заявила, що під час укладення цього договору вона не розуміла його правової природи, а також не усвідомлювала наслідків, а тому просить його розірвати. Суди першої та другої інстанцій у задоволенні позову відмовили, таке ж рішення ухвалив і Верховний Суд, зазначивши, що особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка справді мала місце, а також те, що вона

має істотне значення. Помилка внаслідок власного недбалства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не є підставою для визнання правочину недійсним [15].

Вагомою є практика вирішення спорів із договірних зобов'язань, наприклад, справа № 201/8412/18, яка розглядалася Верховним Судом. У серпні 2018 р. до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська надійшов позов про стягнення суми заборгованості за договором оренди нежитлової будівлі й обладнання. Судом було встановлено, що між підприємствами було укладено договір оренди, однак орендар, користуючись приміщенням, не сплатив майже 900 000 грн орендної плати. У зустрічному позові орендар зазначив, що йому було здано в оренду приміщення, яке на той час перебувало під арештом, а тому просив про визнання недійсним договору оренди нежитлової будівлі й обладнання. Суд першої інстанції став на бік орендодавця, однак апеляційний суд звернув увагу на те, що в момент здачі в оренду житло перебувало під арештом, а тому орендар не мав права його здавати, до того ж у договорі оренди не зазначено банківські реквізити орендодавця, що фактично робить неможливим дотримання сторонами умов договору. Спираючись на це, апеляційний суд виніс рішення про визнання договору недійсним. Однак Верховний Суд зазначив, що орендар не дотримався умов договору і не здійснив належних дій, щоби цих умов дотриматися. На підставі цього Верховний Суд скасував судові рішення суду апеляційної інстанції і залишив чинним судові рішення суду першої інстанції [16].

Варто зазначити, що згідно із ч. 3 ст. 16 Цивільного кодексу суд може відмовити в захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення, передбаченого ч. ч. 2–5 ст. 13:

- під час здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині;
- не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах;
- під час здійснення цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства;
- не допускаються використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монополієм становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція [8].

У результаті проведеного аналізу судової практики ми дійшли висновку, що значна частина

справ, коли було відмовлено в захисті цивільного права, стосувалися саме зловживання правом. Показовою є справа № 747/306/19. Чоловік, маючи борг, після пред'явлення до нього позовної заяви про стягнення заборгованості протягом 8 днів продав належне йому майно. Стягувач боргу подав позов про визнання недійсним договору купівлі-продажу, однак і суд першої інстанції, і апеляційний суд у задоволенні позову йому відмовили, мотивуючи це реалізацією права розпоряджатися своїм майном, що не порушує права третіх осіб. Однак у постанові Верховного Суду зазначено, що «приватно-правовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили» [17]. Було також зазначено, що боржник здійснив терміновий продаж майна з метою приховання його від позикодавця. Отже, правочин недійсний та порушує права позивача як позикодавця.

Постанова Верховного Суду від 11 серпня 2021 р. № 723/826/19 також є свідченням того, що Верховний Суд у розгляді справи керується принципами «добросовісності» і недопущення зловживання правами. За матеріалами справи, до суду звернулася жінка, яка разом із чоловіком набула права власності на земельну ділянку, на якій вони побудували торговий центр. Через

особисті борги чоловіка на це майно наклали арешт. Оскільки жінка теж є власницею $\frac{1}{2}$ майна, вона просила зняти арешт із її частини. Чоловік погодився із цим позовом, а суди перших двох інстанцій не побачили правопорушення в діях подружжя. Однак під час розгляду справи у Верховному Суді було встановлено, що подружжя розлучилося ще у 2011 р., але відновили відносини, скасувавши заочне рішення суду про розірвання шлюбу. Вочевидь, це було зроблено з метою виведення частини майна з-під арешту. Тому рішення Верховного Суду було на користь кредитора [18].

Висновки. Отже, судовий захист є одним із найважливіших захистів прав і свобод людей, який гарантується Конституцією України. Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України, кожна особа має право звернутися до суду по захист свого особистого немайнового або майнового права й інтересу. Однак у ст. 13 цього ж Кодексу вказано на обставини, коли особі буде відмовлено в задоволенні її позовних заяв. У результаті проведеного аналізу судової практики ми дійшли висновку, що найчастіше використовують як спосіб захисту припинення порушення прав, визнання правочину недійсним, відшкодування завданих збитків. Що ж до відмови позивачеві в задоволенні його позову щодо захисту цивільних прав, то переважно причиною відмови ставало зловживання правом, вводночас мало місце порушення прав третіх осіб.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Оцінка ситуації у країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-berezen-2021r>
2. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень – серпень 2021 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
3. Стахура Б. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/33956/4/dysertaciya.pdf>
4. Басенко Р. Соціально-гуманістична спрямованість цивільного правосуддя. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 11. С. 13–17.
5. Ткачук О. Сучасні проблеми і напрями спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 19–24.
6. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00073>
7. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
9. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 16.06.2021 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97731737>
10. Постанова Верховного Суду від 26.08.2020 р. URL: https://protocol.ua/ua/za_bezdiyalnist_yaka_polyagae_v_nevikonanni_zobov_yazuuchogo_rishennya_sud/
11. Ухвала Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 01.11.2019 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85471615>
12. Рішення Овідіопольського районного суду Одеської області від 14.04.2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89197929>

13. Відеозйомка службової особи – головного лікаря без його згоди не є порушенням, оскільки гарантії ст. 307 ЦК України не розповсюджуються. URL: [https://protocol.ua/ua/videozymka_slugbovoi_osobi_golovnego_likarya_bez_yogo_zgodi_ne_e_porushennyam_oskilki_garantii_st_307_tsk_ukraini_ne_rozpovsyudguyutsya_\(vasilkivskiy_rayonniy_sud_dnipropetrovskoi_oblasti_sprava_172_798_20_vid_12_01_2021_r\)](https://protocol.ua/ua/videozymka_slugbovoi_osobi_golovnego_likarya_bez_yogo_zgodi_ne_e_porushennyam_oskilki_garantii_st_307_tsk_ukraini_ne_rozpovsyudguyutsya_(vasilkivskiy_rayonniy_sud_dnipropetrovskoi_oblasti_sprava_172_798_20_vid_12_01_2021_r))).

14. Постанова Верховного Суду від 30.01.2020 р. URL: https://protocol.ua/ua/vs_ktss_u_spravah_pro/.

15. Юридична необізнаність не є підставою для визнання договору недійсним, зокрема договору довічного утримання. URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_yuridichna_neobiznanist/.

16. Постанова Верховного Суду від 10.03.2021 р. URL: [https://protocol.ua/ua/pidstavi_dlya_viznannya_dogovoru_nediysnim_povinni_isnuvati_na_moment_ukladennya_a_ne_za_rezultatom_yogo_vikonannya_\(vs_kgs_u_spravi_201_8412_18_vid_10_03_2021\)](https://protocol.ua/ua/pidstavi_dlya_viznannya_dogovoru_nediysnim_povinni_isnuvati_na_moment_ukladennya_a_ne_za_rezultatom_yogo_vikonannya_(vs_kgs_u_spravi_201_8412_18_vid_10_03_2021))).

17. Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97903470>.

18. Постанова Верховного Суду від 11.08.2021 р. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99037704?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.